
Jan Czechowski

Małopolska Uczelnia Państwowa im. rtm. W. Pileckiego w Oświęcimiu

MOTYWOWANIE DZIECI DO NAUKI ZDALNEJ

MOTIVATING CHILDREN TO DISTANCE LEARNING

Motywowanie i angażowanie uczniów w trudny proces uczenia się, tj. poznawania rzeczywistości, innych osób i siebie samych jest istotnym zagadnieniem współczesnej dydaktyki przedmiotowej. Zdalne nauczanie, które w dobie pandemii stało się cechą charakterystyczną szkoły, niejednokrotnie sprawia, że dzieciom uczącym się trudniej jest wzbudzić czy podtrzymać zaangażowanie przez cały czas trwania zajęć. Nauczyciele realizujący nauczanie w formie on-line pracują często w oparciu o wcześniej przygotowany projekt lekcji i zgodnie z ustaloną wcześniej jej organizacją. W sytuacji niedoskonałości czy błędów, jakie na etapie przygotowania lekcji mogą mieć miejsce, wysiłki nauczyciela skierowane na podtrzymanie motywacji są znacząco utrudnione. Nauczyciel przygotowujący się do zajęć powinien wziąć pod uwagę specyfikę dzieci będących odbiorcami jego lekcji, charakter zajęć, a także specyfikę samego środowiska edukacyjnego. Uczeń zmotywowany jest bliski osiągnięcia założonych celów i postępuje w swym rozwoju sukcesywnie. Uczniowie charakteryzujący się wysokim poziomem motywacji są bardziej wytrwali i zdecydowanie rzadziej rezygnują z nauki w trakcie jej trwania. Motywowanie osób do edukacji zdalnej stanowi ważną i aktualną problematykę współczesnej szkoły.

Słowa kluczowe: motywowanie, nauczanie zdalne, uwaga uczniowska, zaangażowanie

1. Wprowadzenie

Z motywacją wiązać można emocje, jakie odczuwane są przez osobę uczącą się. Motywacja jest podstawą osiąganego sukcesu w procesie uczenia się. Stąd potrzeba motywowania dzieci do nauki na drodze oddziaływania zewnętrznego, stosowania odpowiednich bodźców oraz poprzez wywoływanie w nich motywacji wewnętrznej. Celem jest tu wspieranie woli uczenia się dziecka. Pamiętać należy, iż rodzice nie muszą na nowo uczyć się treści, które dziecko realizuje na lekcjach. Ich zadaniem jest udzielanie dzieciom wsparcia – nie wyręczania – przy odrabianiu zadanych prac domowych, ucząc jednocześnie samodzielności i samokontroli. Odpowiednie motywowanie będzie sprzyjać rozwojowi dziecka: uczeniu się przez nie na swoich błędach, podejmowaniu systematycznie wysiłku i budzeniu wiary we własne siły. Aby odpowiednio zachęcić dziecko do nauki, warto stosować nagrody, uznanie, pochwały, wyraźne sygnały docenienia jego wysiłku poznawczego i trudu zapamiętywania różnych treści. Prowadzący zajęcia, mając z uczniem kontakt pośredni, powinni w swej pracy uruchomić szczególne środki i metody postępowania wzmacniające czujność dziecka i jego zaangażowanie w lekcję.

Motywowanie osób do edukacji zdalnej stanowi ważną problematykę współczesnej szkoły. Aktualną wydaje się więc problematyka motywowania dzieci do nauki, zwłaszcza w sytuacji realizowania zajęć w trybie pracy zdalnej. Brak lub ograniczony bezpośredni dostęp do ucznia stanowi szczególne wyzwanie dla wychowawców, którzy pragną dokonać zmian w wiedzy, umiejętnościach i postawach swych uczniów. Sukces pracy pedagogicznej swym korzeniem zdaje się sięgać odpowiedniego pobudzenia ucznia do pracy umysłowej i podtrzymywanie tegoż zaangażowania. Odpowiednia zachęta ze strony osób znaczących, tj. nauczycieli, rodziców, opiekunów, dorosłych, dziadków, wujostwa, starszego rodzeństwa do wytrwałego realizowania przez dzieci obowiązków szkolno-dydaktycznych jest niezbędnym czynnikiem warunkującym efektywność w nauce szkolnej. Należy zatem stosować coraz doskonalsze formy motywowania uczniów do wytrwałej pracy nad swoim rozwojem, szczególnie w sytuacji sprawowanej przez nauczyciela kontroli na odległość i kontaktu z uczniami za pomocą mediów elektronicznych.

Celem podjętym w niniejszym artykule jest przypomnienie pewnych sposobów skutecznego motywowania uczniów do większego wysiłku intelektualnego, co w czasie pandemii jest kluczowym elementem zdalnej pracy szkolnej. Zastosowanie niektórych metod opisanych w tekście w praktyce postępowania pedagogicznego może przynieść pożądane skutki. Dotychczas powszechnie stosowana w pracy dydaktycznej forma motywowania uczniów ma charakter motywacji zewnętrznej, gdzie ocena jest głównym sposobem zachęcania dzieci do uczenia się. Znanym

jest jednak fakt, iż motywacja wewnętrzna w porównaniu z zewnętrzną ukierunkowana jest bardziej na aktywność uczącego się, dając mu większą przestrzeń wyboru i samodzielnego działania. Liczy się tu bardziej sam podmiot działający i decydujący, jego zaciekawienie, radość i satysfakcja. Na plan dalszy usuwa się sam efekt podjętej nauki szkolnej, a więc uzyskana ocena, czy zdany kolejny test wiedzy. Motywowanie zatem zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne powinno być priorytetem w pracy nauczyciela, który faktycznie chce przygotować swoich wychowanków do dojrzałego i odpowiedzialnego podejmowania zadań społecznych, rodzinnych i zawodowych oraz rozwoju osobistego.

Praca zdalna nie powinna być szczególnym utrudnieniem w stosowaniu przez wychowawców motywacji zewnętrznej i wewnętrznej wobec uczniów. Dziecko, będące odbiorcą treści przedmiotowych, reaguje na nauczycielskie polecenia, zadania, komunikaty, instrukcje i wyjaśnienia w podobny sposób pracując zdalnie, jak w tradycyjnych warunkach, ucząc się w szkole. Założyć tu jednak trzeba, iż mamy do czynienia z uczniem uczciwym i rzetelnym, z nastawieniem na poznanie czegoś nowego i sprawdzenie swych sił w różnych zadaniach. Choć nauka w klasie szkolnej, podobnie jak za pośrednictwem odpowiednich aplikacji, może sprzyjać pojawieniu się rozproszeń, zniechęceń, opuszczaniu lekcji czy innym niepożądanym zachowaniom, nie należy rezygnować z kolejnych prób dotarcia do głębokiego *Ja* ucznia i wzbudzenie w nim chęci do pilnej pracy podczas trwającej lekcji. Odpowiednie zmotywowanie uczniów do uczenia się stanie się wówczas gwarantem osiąganego przez ucznia, a także i nauczyciela realizującego dydaktykę w trybie zdalnym, sukcesu szkolnego.

2. Sposoby motywowania uczniów do nauki i rozwoju indywidualnego

Motywacja jako proces regulacji kieruje czynnościami w taki sposób, by doprowadziły one do osiągnięcia zamierzonego celu, którym może być zarówno zmiana zewnętrznego stanu rzeczy, jak też zmiana w samym sobie, czy też zmiana własnego położenia. Motywację tak rozumianą możemy traktować jako:

- 1) wewnętrzną – wówczas działa ona pobudzająco na działanie, mając wartość samą w sobie (przykładem mogą tu być indywidualne zainteresowania dziecka. Motywacja wewnętrzna w odniesieniu do sytuacji szkolnej wiąże się też z przyjemnością czerpaną z nauki, większą ciekawością świata, z niższym poziomem lęku przed szkołą, z tendencją do głębszego przetwarzania informacji, angażowania do tego lepszych strategii, ze skłonnością do podejmowania zadań stanowiących wyzwanie dla człowieka, z lepszymi osiągnięciami w nauce;

- 2) zewnętrzną – wówczas, gdy stwarza zachętę do działania, które jest gratyfikowane, lub które pozwala na uniknięcie kary. Takiej motywacji sprzyja system ocen szkolnych, system nagród i kar, czy zbiór przepisów regulujących procedurę postępowania w określonej sytuacji;
- 3) pozytywną – polegającą na tworzeniu perspektyw coraz lepszego urzeczywistnienia własnych celów w miarę spełniania oczekiwań otoczenia; oraz
- 4) negatywną, gdy opiera się na lęku pobudzającym do działania przez wywołanie poczucia zagrożenia, np. publiczne ośmieszenie, niedostateczna ocena (Reykowski, 1975).

Zgodnie z zasadą indywidualnego podejścia do uczniów możemy stwierdzić, iż właściwą strategią motywowania uczniów pracujących zdalnie na lekcji będzie sięganie po różne sposoby wzmacniania ich uwagi i koncentracji. W przypadku jednej grupy uczniów efektywne może okazać się odwoływanie się do ich specjalnych zainteresowań, wzbudzanie w nich poczucia przyjemności płynącej z poznawania świata, przy jednoczesnym podtrzymywaniu śmiałości i odwagi, i wyznaczaniu im zadań mających charakter wyzwania. Inna grupa uczniów będzie natomiast wykazywać chęć uzyskania różnych nagród i pochwał oraz skutecznie unikać przykrych dla nich sytuacji i kar. Nauczyciel mógłby wówczas, w stosunku do tych uczniów, umiejętnie manipulować pakietem kar i nagród, przywilejów i pochwał, by uzyskać w pracy z nimi większe dobro, to jest przygotowanie ich do odpowiedzialnego i dojrzałego życia. W grupie będą także obecni uczniowie, którzy wymagają jasno postawionych celów i rozumieją, że ich osiągnięcie przekuwa się na lepszy rozwój. W tym przypadku spełnianie oczekiwań przełożonych wydaje się być dla tej kategorii uczących się priorytetem. Wiedza w tym zakresie pozwoli nauczycielowi, mimo braku bezpośredniego kontaktu z uczniem, na uzyskanie posłuchu wśród wychowanków. Z kolei uczniowie, którzy potrzebują bardziej dotkliwych wzmocnień, jak np. wywołanie poczucia zagrożenia czy ocena niedostateczna, mogą poczuć się zmotywowani i pracować z pożądanym efektem. A zatem wykorzystanie w pracy dydaktyczno-wychowawczej różnych sposobów motywacji, tj. motywacji zewnętrznej, wewnętrznej, pozytywnej i negatywnej, w zależności od indywidualnych potrzeb ucznia może okazać się skuteczne w podniesieniu jakości kształcenia, rozwoju uczniów i satysfakcji nauczyciela.

Priorytetem każdej szkoły jest odpowiedni poziom kształcenia i wysokie wyniki uzyskiwane przez uczniów na poszczególnych etapach edukacji. Należy jednak pamiętać, iż najważniejszym celem, i jednocześnie podmiotem każdej szkoły, jest sam uczeń, jego samopoczucie, zainteresowania i potrzeby. Należy więc zastanowić się, jak pogodzić owe cele, które niekoniecznie muszą być ze sobą zbieżne. Szkoła bowiem może w niejednym przypadku zmierzać do osiągnięcia

jak najlepszych wyników kosztem uczących się w niej osób. Stawianie bowiem zbyt wysokich wymagań, praca pod presją czasu, realizowanie dużej ilości materiału treściowego czy ignorowanie indywidualnego tempa rozwoju i zainteresowań poszczególnych uczniów może osłabić ich poczucie bezpieczeństwa, wywoływać lęk i zniechęcić do systematycznego wysiłku przyswajania wiedzy zgodnie z programem nauczania. Otwiera się tu wówczas przestrzeń dla odpowiedniego motywowania uczniów do pracy, zwłaszcza pracy zdalnej, która staje się ważną formą współcześnie realizowanej edukacji. Samo zagadnienie motywacji można analizować w świetle czynników oddziałujących na uczniów tak, by postępowali i pracowali w szkole w określony sposób. Wymienić tu można trzy składniki motywacji: 1. ukierunkowanie, a więc co zamierza uczynić uczeń; 2. starania – przez co rozumiemy intensywność podjętych przez niego wysiłków; 3. pilność, która odnosi się do czasu wytrwałych starań (Armstrong, 2001). Niektórzy badacze prowadzący badania na temat potrzeby osiągnięć uznają motywację do osiągnięć za względnie stabilną cechę osobowości, która powstaje we wczesnym wieku życia, tj. przedszkolnym i jest zależna od stylu wychowania przyjętego przez rodziców wobec swoich dzieci (Mietzel, 2003). Czynniki zaś motywujące do uczenia się w przypadku osób dorosłych sprowadzić można do czynności podawania takiej wiedzy i rozwiązań, które dorosły uczeń uzna za przydatne w rozwiązywaniu problemów życiowych lub dostrzeże korzyści płynące dla siebie (Knowles, Holton, Swanson, 2009). Warto w tym miejscu podkreślić – w świetle podjętego tematu – spostrzeżenie Margaret Martinez, która bazując na teorii poczucia własnej skuteczności A. Bandury, w wyniku przeprowadzonych badań stwierdziła, że osoby uczestniczące w szkoleniach internetowych, które w mniejszym stopniu odczuwają wpływ zewnętrznych czynników na proces kształcenia, zdecydowanie częściej pozostają na kursach internetowych (Martinez, 2003). Z jednej strony konieczne jest wierne realizowanie podstawy programowej na poszczególnych szczeblach kształcenia, z drugiej zaś podejście humanistyczne do ucznia i indywidualna troska o jego potrzeby, pasje i możliwości. A zatem samokrytyczny wychowawca powinien adekwatnie do okoliczności i sytuacji zaistniałych na lekcji prowadzonej w trybie on-line odwoływać się do różnych typów motywowania, tj. zewnętrznej, wewnętrznej, negatywnej czy pozytywnej – w zależności także od potrzeb, zainteresowań i cech ucznia.

3. Cel i potrzeba – istotne elementy motywowania

W literaturze naukowej istnieje wiele teorii dotyczących problematyki motywacji. Wśród nich warto przypomnieć niektóre przemyślenia Masłowa czy McGregora. Pierwszy z wymienionych autorów kieruje naszą uwagę na poznanie, które jako

odczuwalna przez człowieka potrzeba jest jednocześnie czynnikiem motywującym go do działania i wysiłku (Maslow, 1990). McGregor (w Łaguna, 1996) zaś twierdzi, iż człowiek nie lubi pracy, co wynika z jego natury, i stara się jej uniknąć. Woli on być podporządkowany i sterowany zewnątrz, pragnąc przy tym poczucia bezpieczeństwa i mając niewielkie aspiracje. Istnieje jednak, zdaniem autora, przeciwny też pogląd, że człowiek jest przedsiębiorczy, kreatywny i z wyobraźnią, a podejmowany przez niego wysiłek umysłowy czy fizyczny jest czymś dla niego wrodzonym.

Koniecznym zatem wydaje się stworzenie odpowiednich warunków pracy na odległość, by zaspokajać osobiste potrzeby człowieka, nie tylko edukacyjne, ale także społeczne, psychiczne, emocjonalne, duchowe i fizyczne. Wśród wspomnianych warunków wymienić można profesjonalizm, poznawczą ciekawość czy szacunek. Bycie odpowiedzialnym i wymaganie odpowiedzialności od innych warunkowane jest odpowiednim podejściem i zaistnieniem właściwych warunków w pracy np. dydaktyczno-wychowawczej. Szkoła jest taką organizacją, która posiada doskonałe możliwości i sposobności, by motywować dzieci do odpowiedzialnego podejmowania działań użytecznych i uczyć ich wytrwałej pracy nad swoim rozwojem, nie zaniebując jednocześnie ich rozwoju społecznego. Cel ten nauczyciele mogą osiągać między innymi poprzez indywidualną ocenę, która jest wyrazem sprawiedliwej nagrody za podjęty przez ucznia trud. Istotną cechą takiej oceny będzie zadowolenie i satysfakcja ucznia, które odczuwa w związku z dostrzeżeniem jego wysiłku – czy to na drodze pracy stacjonarnej czy przy uruchomieniu mediów elektronicznych umożliwiających naukę on-line. Oczywiście uczeń chętniej podejmie te zadania, które wiążą się nie tylko z oceną, jaka jest przewidziana w postaci nagrody lub kary, ale także te, które odpowiadają ich zainteresowaniom, a osiągnięcie pozytywnego efektu ich pracy jest dalece - w ich opinii – prawdopodobne. Poza tym dzieci chętniej podejmować będą naukę w momencie, gdy mają pozytywne doświadczenia z nią związane. W sytuacji uzyskiwania przez nie przyjemnych wrażeń, będą tym bardziej do nich powracać. I na odwrót, spotykając się z częstą krytyką czy złymi ocenami ze strony nauczyciela, zmieniają swoje zachowanie tak, by skutków negatywnych w swej pracy unikać.

W nauczaniu dzieci i młodzieży istotną rolę odgrywa jeszcze inny motywujący do większego wysiłku poznawczego czynnik, mianowicie jasno i zrozumiale postawiony cel. Edwin Locke naturalną ludzką skłonność do wyznaczania celów i dążenia do ich osiągnięcia uważał za przydatną wówczas, gdy konkretna osoba nie tylko rozumie, ale też akceptuje określony cel. Innymi słowy, uczeń jest zmotywowany do realizowania treści przedmiotowych, jeśli działa w sposób prowadzący do osiągnięcia wyznaczonego celu, który został przez niego zaakceptowany i uznany za możliwy do osiągnięcia (Stoner, Freeman, Gilbert, 1992). Niestety w praktyce

wychowawczej zmierzamy w postępowaniu z wychowankami zgodnie z przyjętym celem, nie informując najczęściej i nie wyjaśniając dziecku sensu wyznaczonego celu. Trudno w takich okolicznościach wzbudzić w dziecku podczas dydaktyki realizowanej na sposób zdalny motywację wewnętrzną, a tym bardziej uczyć go na przyszłość odpowiedniego doboru celów i konsekwentnego ich realizowania. Cel nie jest wyłącznie zapisem koniecznym w dzienniku nauczycielskim czy konspekcie zajęć, który nauczyciel zobowiązany jest wprowadzić, ale powinien stanowić jasną dla ucznia perspektywę jego pracy. Zrozumiany i przyjęty przez uczącego się cel staje się wówczas wartością motywującą do wytrwale podejmowanego wysiłku, mimo przeciwności i pojawiających się zniechęceń. Przywołując w tym miejscu zagadnienie motywacji wewnętrznej (Tokarz, 2005), warto podkreślić rolę, jaką ona spełnia w aktywnym, twórczym i satysfakcjonującym uczeniu się. Będąc w taki sposób zmotywowanym do wysiłku intelektualnego, człowiek jest zdolny do samoregulacji zachowań, co w realizacji zajęć na odległość i braku bezpośredniego kontaktu z uczniami ma kluczowe znaczenie dla realizacji celów wychowawczych.

Motywowanie ucznia do działania może okazać się skuteczne w momencie połączenia jego naturalnej motywacji wewnętrznej z metodami pracy nauczyciela, które umożliwiają realizację potrzeb dziecka. Wychodzenie naprzeciw owym potrzebom, zwłaszcza potrzebom autonomii czy poczucia sprawstwa, jest jednocześnie fundowaniem, ze strony prowadzącego zajęcia, satysfakcji, jaką uczeń może osiągać (Męczkowska, 2002). W całości pracy pedagogicznej najważniejsze jest dobro rozwojowe człowieka. Rozwój osobowej tożsamości nie jest jednak procesem samorzutnym. Jest on bardziej, zdaniem Witkowskiego (1989), rezultatem aktywności podejmowanej przez podmiot, zależnej od stanu osiągniętej przez niego autonomii. Owa autonomia oznacza zaś zdolność integracji wcześniejszych doświadczeń i przekraczanie ich granic. Poprzez to człowiek w sposób samodzielny konstruuje bardziej rozbudowane formy tożsamości. Nie można jednak przy tym pomijać kontekstu społecznego. Wiedza pozyskiwana, zwłaszcza na drodze pracy zdalnej, w sposób indywidualny przez ucznia w ogólnym konstrukcie ma zawsze kontekst społeczny. Dydaktyk powinien zatem realizować lekcję tak, aby formy pracy społecznej miały w niej miejsce, tj. praca grupowa w tak zwanych „pokojach” wirtualnych, zadawanie projektów parom uczniowskim, inicjowanie dyskusji na forum, która należy do zapomnianych i rzadko wykorzystywanych przez nauczycieli metod nauczania, czy zachęcanie do wzajemnej pomocy koleżeńskiej przy różnych okazjach.

4. Asymilacja i akomodacja w procesie motywowania

Aby uczeń zbyt wcześnie nie zniechęcił się do pracy podczas e-lekcji, konieczne jest zachowanie równowagi pomiędzy asymilacją a akomodacją. Piaget równowagę tę określa jako inteligencję i formę biologicznej adaptacji, którą należy rozumieć jako samoregulujący się mechanizm, który zapewnia rozwijającemu się dziecku efektywne interakcje z otoczeniem (Wadsworth, 1992). Asymilację należy tu rozumieć jako wzbogacanie swojej wiedzy, a więc łączenie nowo poznawanych informacji z istniejącymi już strukturami poznawczymi. Powstaje w wyniku tego procesu wiedza osobista i oczywista, którą jednostka posługuje się w sytuacji zaistnienia potrzeby wykorzystania jej czy odwołania się do niej. Akomodację natomiast sprowadzić można do konieczności uwzględniania różnych atrybutów asymilowanych elementów. Motywy pobudzają tu celową działalność człowieka i umożliwiają utrzymanie kierunkowej działalności przez określony czas, a pozytywny stosunek do nauki wzmacnia wykonywanie zadań z nią związanych. W związku z tym, nauczyciel prowadzący zajęcia w ramach tzw. e-lekcji powinien mieć na uwadze obydwie procesy, które są istotne w nauczaniu-uczeniu się, mianowicie asymilację wiedzy oraz jej akomodację, w celu wzmocnienia aktywności ucznia i jego świadomego uczestnictwa w zajęciach.

Interesująco na temat roli i oddziaływania na człowieka motywacji autonomicznej i motywacji instrumentalnej wypowiada się Tokarz (2005). Scharakteryzowała ona w/w rodzaje motywacji w kontekście aktywności twórczej, przedstawiając je następująco:

Motywacja autonomiczna to:

1. doznanie, nowa informacja, poznanie czegoś, wyzwanie, zadanie stawiane samemu sobie (stymulatory);
2. ciekawość, zdziwienie, emocje związane z JA (emocje, uczucia);
3. emocje osoby działającej, poczucie skuteczności, poczucie kontroli (emocje i uczucia łącznie);
4. pozytywne sprzężenie zwrotne (podstawowy mechanizm);
5. utrzymanie istniejących struktur (efekt);
6. zaangażowanie JA, utożsamienie z zadaniem, samo napędzanie się (źródło regulacji).

Motywacja instrumentalna:

1. ukierunkowanie, cel, zadanie, nakaz, przymus (stymulatory);
2. emocje osoby działającej, poczucie skuteczności i kontroli (emocje, uczucia);
3. ciekawość, zdziwienie, emocje związane z JA (emocje i uczucia łącznie);
4. negatywne sprzężenie zwrotne (podstawowy mechanizm);

5. wytwarzanie nowych stanów rzeczywistości (efekt);
6. zaangażowanie zadaniowe, zewnętrzne kary i nagrody, redukcja dążenia do osiągnięcia celu (źródło regulacji) (Tokarz, 2005, s. 54).

Z powyższej charakterystyki wynika, iż motywacja autonomiczna porządkuje aktywność osoby z uwagi na wybraną przez nią czynność, a wybór ten cechuje samodzielność. Istotne jest tu samo działanie, które wiąże się z problemem lub czynnością wybraną, skutki zaś działania mają znaczenie drugorzędne w zestawieniu z aktywnością, która jest na planie pierwszym. Odnosząc się natomiast do motywacji instrumentalnej, uwagę kierujemy na porządkowanie aktywności podmiotu z uwagi na dany cel lub zadanie, gdzie efekt działania i jego skutki mają znaczenie pierwszorzędne. Aktywność tą regulować można za pomocą kar i nagród zewnętrznych lub wewnętrznych (Tokarz, 2005).

Pracując z dziećmi w trybie zdalnym, nauczyciel nie powinien zapominać o synergii pomiędzy motywacją autonomiczną i instrumentalną, dostosowując realizowane nauczanie do jednostkowych cech ucznia, celów i zadań, jakie podczas lekcji mają miejsce i w jakich też warunkach uczenie ma miejsce. Poniżej wymienione przesłanki pragmatyczne, dla pracy dydaktycznej odbywającej się w trybie on-line, mogą być z powodzeniem zastosowane w trudnym czasie pandemii, gdzie wychowawca nie ma bezpośredniego kontaktu z wychowankami, a odbieranie sygnałów i informacji zwrotnych płynących od grupy jest utrudnione lub wręcz niemożliwe. Oto niektóre z nich:

- Uruchomienie motywacji wewnętrznej może wynikać z włączenia samooceny w proces dydaktyki zdalnej, a odsunięcie na plan dalszy ocen zewnętrznych (Deci, 1985).
- Uczeń, mając swobodę wyboru (nawet w ograniczonym lub minimalnym zakresie), wzmacnia w sobie motywację wewnętrzną i związane z nią następstwa.
- Nagroda, zapłata, współzawodniczenie lub kara jako elementy motywowania zewnętrznego osłabiają niestety wewnętrzną motywację działań. Przyczyna działania leży wówczas nie wewnątrz, a zewnątrz podmiotu, a tym samym poczucie sprawstwa i osobistego wpływu jest na niskim poziomie. Dodatkowo sam przymus może powodować w uczniu pracującym nad jakimś zadaniem przekorę, bunt i złość (Tokarz, 1985).
- Motywowanie zewnętrzne sprzyja wybieraniu przez ucznia najprostszych rozwiązań ukierunkowanych na osiągnięcie zewnętrznej nagrody.
- Elementem, który sprzyja wzbudzeniu motywacji wewnętrznej mogą stać się techniki, w tak zwanym podejściu aktywizującym, uczenia się wzajemnego przez uczniów i przekazywania innym zdobytej wiedzy czy umiejętności.

- Podstawowym motywem działania są zainteresowania. Istnieje sprzężenie pomiędzy aktywnością poznawczą a zainteresowaniem, mianowicie: aktywność jest pobudzana przez zainteresowanie, a aktywne działanie związane z przedmiotem poznania, które jest stymulowane przez metody aktywizujące, pobudza zainteresowanie (Braun-Gałkowska, Łaguna, 1996).
- Częste chwalenie i gratyfikowanie zalet i mocnych stron ucznia wyzwala w nim wiarę we własne możliwości, lepszy nastrój, poczucie pełnego monitorowania swego życia i działań, a tym samym motywuje do dalszej nauki i kontynuowania wytrwałego zadań mu stawianych (Braun-Gałkowska, Łaguna, 1996).

Zarówno motywowanie zewnętrzne, jak i wewnętrzne powinno należyście korespondować z działaniami metodycznymi każdego nauczyciela, któremu zależy na zaangażowaniu uczniów w lekcję i wytrwałej ich pracy nad stawianymi im zadaniami. Rozwijanie kompetencji społecznych uczniów, ich wiedzy i umiejętności niewątpliwie wymaga od nauczycieli skutecznego motywowania swych wychowanków do podejmowania trudnych zadań i do obowiązków wymagających wysiłku intelektualnego. Pomocne mogą okazać się tu następujące sugestie dotyczące metodyki stosowanej w pracy zdalnej:

- 1) częste umożliwianie samodzielnego wyboru przez dzieci uczące się;
- 2) nacisk na twórczość i przedsiębiorczość w działaniu uczniów;
- 3) angażowanie uczniów w działanie i aktywność własną;
- 4) umożliwianie wychowankom osiągnięcia sukcesu, który sam w sobie jest satysfakcjonującą nagrodą, bez względu na obecność lub brak korzyści;
- 5) zwracanie uwagi na indywidualny potencjał ucznia, zwłaszcza w okresie wzmożonej pracy zdalnej;
- 6) preferowanie problemowego stylu nauczania przy jednoczesnym sięganiu do różnych źródeł wiedzy, a także wiedzy osobistej uczniów;
- 7) intensyfikowanie wrodzonej ciekawości poznawczej ucznia;
- 8) wzmacnianie wśród dzieci uczących się on-line zaufania we własne siły, a poprzez to zapewnianie im pozytywnych przeżyć emocjonalnych i chęci do podejmowania aktywności.

Świadome motywowanie uczniów do nauki w sytuacji konieczności organizowania zajęć za pomocą mediów elektronicznych jest utrudnione z powodu ograniczonego lub braku kontaktu bezpośredniego ucznia z nauczycielem. Kluczowym czynnikiem podnoszącym jakość kształcenia wydaje się tu być motywowanie, które gwarantuje efektywną pracę dziecka i wypełnianie przez niego z sukcesem zadań mu stawianych. Sztuka motywacji, jaką każdy nauczyciel powinien opanować i w praktyce pedagogicznej często stosować, jest jednocześnie wyrazem jego

zaangażowania w wykonywaną pracę i troski o samych uczniów, zwłaszcza przy ograniczonym kontakcie fizycznym w szkole. Umiejętność motywowania wynika z poziomu kwalifikacji zawodowych nauczyciela, jego zdolności, zwłaszcza predyspozycji do działań twórczych, innowacyjnych. Słusznie zauważa Brophy (2002), iż siła motywacji polega na umiejętności skutecznego skłonienia ucznia do podjęcia pracy, mimo, że nie sprawia ona przyjemności. Autor pisze o tym w następujących słowach: „Zadanie motywowania uczniów polega na wyszukaniu sposobów, którymi nauczyciel zdołałby zachęcić uczniów do zaakceptowania celów pracy w klasie nauczenie się określonych tymi celami wiadomości i umiejętności niezależnie od tego, czy praca ta sprawi uczniom przyjemność i czy podjęliby ją, gdyby nie musieli” (Brophy, 2002, s. 14).

5. Strategie uczenia się a rodzaje motywacji

Warto w tym miejscu wspomnieć o trzech sposobach uczenia się, a raczej podejściach do nauki, związanych z konkretnymi rodzajami motywacji (Tuochy, 2002, s. 147). I tak: **podejście powierzchowne** to pobieżne, płytkie i zatowizowane przetwarzanie informacji, gdzie uczniowie przyjmują treści przedmiotowe literalnie, odtwarzając je często dosłownie. Przy takim podejściu do uczenia się motywacja jest zewnętrzna, a uczeń chce osiągać sukcesy lub unikać porażek przy minimalnym zaangażowaniu i wysiłku. Powstaje przy tym wiedza faktograficzna i krótko-wzroczna, bez całościowego jej ujęcia. Przy **podejściu tzw. głębokim**, przetwarzanie informacji jest pogłębione i koncentruje ucznia na treściach znaczących, intencjach, tematyce i wyszukiwaniu związków i zależności. Motywacja tu obecna jest typowo wewnętrzna i dotyczy potrzeby rozwijania własnych zdolności, zainteresowań i możliwości. Osoby uczące się wiążą wiedzę nową z już opanowaną, zadając pytania i podejmując inicjatywę zgłębiania treści ponad program, odczuwając przy tym wewnętrzną, emocjonalną satysfakcję. Istotną cechą ostatniego podejścia: **wyczynowego** jest kontekst społeczny procesu uczenia się, który wynika z potrzeby rywalizacji i współzawodnictwa z rówieśnikami. Motywacja oscyluje wokół potrzeby popisania się własną doskonałością, chęcią osiągania sukcesów w aspekcie społecznym, a więc określić ją można jako zewnętrzną. Uczeń nastawiony jest tu na osiągnięcie znaczących wyników, mimo że np. materiał przeznaczony do przyswojenia nie jest dla niego ciekawy (Tuochy, 2002, s. 147-151). Wobec opisanych podejść ucznia do uczenia się i związanej z nimi motywacji, należy podkreślić, iż prowadzący zajęcia zdalne powinni reagować na informację pochodzące od grupy i odpowiednio „manipulować” stosowanymi metodami nauczania. Sami zaś uczniowie także nie powinni być zamknięci na sugestie nauczycieli, ale ich

oczekiwania winni traktować poważnie, wiedząc iż wzajemny trud ponoszony w procesie nauczania-uczenia się ukierunkowany jest na ich dobro rozwojowe.

Podkreślmy w tym miejscu, iż wzbudzenie motywacji wewnętrznej w uczestnikach zajęć lekcyjnych – realizowanych w formie blended learningu – może być pewnym sposobem na przeciwdziałanie przedwczesnej rezygnacji z podejmowanego przez nich wysiłku uczenia się i aktywnego angażowania się w zdalnie prowadzony przedmiot. Dlatego też tak ważnym elementem pracy nauczyciela powinno być zadbanie podczas e-lekcji o sprzyjające warunki, wzbudzające u dzieci wrażenie, że mają możliwość sprawowania nad sobą kontroli. Przy takim podejściu będą uczniowie mogli ujawnić w trakcie aktywności szkoleniowej motywację wewnętrzną. Psychologowie poznawczy mówią również o konieczności stosowania pochwał jako czynnika motywującego, ale tylko w sytuacjach, kiedy wśród uczestników szkoleń nie można stwierdzić motywacji wewnętrznej, skłaniającej ich do zajęcia się prezentowanym zagadnieniem. Według badaczy w takich sytuacjach uzasadnione jest przejściowe stosowanie nagród, które jako wzmocnienie pozytywne pobudzić może odpowiednio ucznia do dalszej pracy (Mietzel, 2003).

6. Podsumowanie

Sztuka motywacji w pracy nauczyciela nie powinna być traktowana jako szczególna zdolność lub umiejętność przypisywana jedynie niektórym pedagogom. Motywowanie innych do pracy, nauki, czy innych obowiązków jest w odniesieniu do pracy edukacyjnej czymś koniecznym. Niezbędne jest bowiem skuteczne zachęcanie i inspirowanie uczniów do choćby minimum wysiłku, bez którego nauka pozostanie bezowocna. Efektywnego nauczania trzeba się wciąż uczyć i zdobywać na tym polu coraz lepszą praktykę. Zmotywowanie dziecka do podjęcia czynności, która jest pożyteczna, ale wymagająca wysiłku, gdzie cel jest odległy i mało wyraźny, jest nieodzownym elementem każdej pracy pedagogicznej.

W sytuacji coraz częściej realizowanych zajęć w trybie zdalnym skuteczna zachęta do aktywnego i pilnego uczestnictwa w organizowanych lekcjach stoi przed nami jako konieczny do spełnienia wymóg. Mniejsza kontrola nad dzieckiem i brak oddziaływania na niego w kontakcie bezpośrednim wymaga uruchomienia dodatkowych sposobów wzbudzania w nim samego radości płynącej z poznawania różnych rzeczywistości, poczucia sprawstwa i satysfakcji z podejmowanych zadań oraz szczególnego zapału do nauki. Jednym słowem, mowa o motywowaniu ucznia do odpowiedzialności za swoją pracę, własny rozwój i samopoczucie innych. Odpowiednio zmotywowani uczniowie na lekcji będą bardziej skupieni na treściach, zadaniach, poleceniach i komunikatach przekazywanych przez nauczyciela,

stanowiąc jednocześnie swoisty wzór postępowania dla swoich mniej zaangażowanych w lekcję rówieśników.

Skuteczne motywowanie wychowanków zdejmuje także część ciężaru pracy pedagogicznej z osoby nauczyciela. Uczeń bowiem sam rozumie wartość realizacji postawionych mu celów, a tym samym staje się bardziej posłusznym i skupionym słuchaczem. Nie potrzebuje on też ze strony nauczyciela uporczywego napominania i przestróg, by edukację traktował poważnie i widział w niej sens przede wszystkim dla siebie samego, tj. dla swojego rozwoju. Motywowanie w ramach pracy zdalnej nie powinno być zatem żadnym przywilejem nauczycieli, ale podstawowym obowiązkiem każdego, kto poświęca się pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi lub młodzieżą. Trzeba się odnaleźć w nowej rzeczywistości pracy zdalnej, która szczególnie w dobie pandemii stanowi wyzwanie w pracy szkolnej dla nauczycieli, uczniów, rodziców i oświatowych placówek. Należy też zintensyfikować motywowanie uczniów do brania odpowiedzialności za własny rozwój i realizowanie obowiązków szkolnych.

Bibliografia:

- Armstrong, M. (2001). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Kraków: Dom Wydawniczy ABC.
- Brophy, J. (2002). *Motywowanie uczniów do nauki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000). The „What” and „Why” of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 4, 227-268.
- Deci, E. L. (1985). *Intrinsic motivation*, New York: Plenum.
- Knowles M. S., Holton III E. F., Swanson R. A. (2009). *Edukacja dorosłych*. Warszawa: PWN.
- Łaguna, M. (1996). Motywacja wewnętrzna i zewnętrzna. *Edukacja i Dialog*, 1(74), 29-4.
- Martinez, M. (2003). High Attrition Rates in e-learning: Challenges, Predictors and Solutions. *The e-learning Developers Journal*, 7.
- Maslow, A. H. (1990). *Motywacja i osobowość*, przekł. J. Radziecki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Męczkowska, A. (2002). *Od świadomości nauczyciela do konstrukcji świata społecznego*. Kraków: Impuls.
- Mietzel G. (2003). *Psychologia kształcenia*. Gdańsk: GWP.
- Reykowski, J. (1975). *Emocje i motywacja*. W: T. Tomaszewski (red.). *Psychologia*. Warszawa: Biblioteka Klasyków Psychologii.
- Ryan, R. M., Deci, E. L., (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist* 55(1), 68-78.

- Stoner, A. F., Freeman R. E., Gilbert D. R. (1992). *Kierowanie*, przekł. A. Erlich. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Tokarz, A. (2005). *Motywacja jako warunek aktywności twórczej*. W: A. Tokarz (red.). *W poszukiwaniu zastosowań psychologii twórczości*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Tokarz, A. (1985). *Rola motywacji poznawczej w aktywności twórczej*. Wrocław: Polska Akademia Nauk.
- Tuohy, D. (2002). *Dusza szkoły, o tym, co sprzyja zmianie i rozwojowi*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wadsworth, B. J. (1998). *Teoria Piageta. Poznawczy i emocjonalny rozwój dziecka*, przekł. M. Babiuch. Warszawa: WSiP.
- Witkowski, L. (1989). *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erica H. Eriksona*. Toruń: Wydawnictwo WIT-GRAF.

(liczba znaków ze spacjami 33 700)